

Suzana Tratnik

S SVOJIM GLASOM: NAPETOST MED AVTONOMIJO IN HETERONOMIJO

Besedilo je predvsem refleksija moje avtorske pozicije, saj bom govorila na podlagi svojih literarnih del in tako imenovane zunajliterarne izkušnje, o kateri sicer mislim, da je neločljiva od samega procesa literarnega ustvarjanja.

Noben glas. Naj začnem z iskanjem svojega lastnega glasu, sklicevala se bom na naslov zadnje kratkoprozne zbirke iz leta 2016 (Študentska založba). Delo je bilo nagrajeno z Novo mesto short za kratko prozo in izbrano za projekt Rastem s knjigo 2018/2019, vendar to ni mladinsko delo. Tipična otroška junakinja iz moje zbirke *Noben glas* si ne pusti vzeti glasu in besed v zgodbah, v katerih se na samo-svoj način srečuje s smrtjo in sooča z realnostjo. Simbolika je v iskanju »pravega« glasu za petje, ko junakinja na avdiciji za šolski pevski zbor pogrne, a njena želja ne popusti. Ona v bistvu ima svoj glas, a ker je grd in neprijeten, ne dobi ustrezne oznake za ustaljeno postavitev v pevskem zboru. Torej je njen glas prav to: noben glas, ker ni opredeljen in identificiran. Vedno nam drugi povedo, koliko všečen je naš glas in ali sploh obstaja. Po drugi strani tudi vsi newagersko iščemo svoj glas, si govorimo, da je naš, da je lep, ker je to naš »notranji« glas ... Skratka, zapoved je, da je v sebi treba najti nekaj avtohtonega, nekaj, kar je »samo tvoje«. Vprašanje pa je, ali je to tudi avtonomno.

Avtonomije ni tako enostavno vzdržati, ker je lahko drugačna, nova, nepreverjena, ne ustreza estetskim kriterijem in ustaljenim ocenjevalnim standardom. Lahko je neprepoznavna, grda in neprijetna, zaznamovana ali celo prepovedana. Tako smo vedno soočeni z napetostjo med avtonomijo in heteronomijo.

S svojim glasom spregovori junakinja v moji zgodbi *Jebeno pismo*, objavljeni v prevodni zbirki *Prvič* (Mladinska knjiga, 2014), ki se dotika problematike prvega spolnega odnosa skozi različne optike. Le junakinja sama lahko v moji zgodbi pove, zakaj je prvi spolni odnos zanjo kot lezbijko nekaj drugega kot za heteroseksualne vrstnice. Tukaj gre za trk dveh realnosti, trk najmanj dveh različnih kriterijev, kaj pomeni imeti prvi spolni odnos. Razumevanje med junakinjama se radikalno oddalji zaradi njune različne spolne usmerjenosti. Tako je njun »prvič« drugačen v mnogih ozirih in že zastareli izraz »izgubiti nedolžnost«, ki namiguje na grešnost spolnosti *per se*, je tukaj napačen kvalifikator.

Ime mi je Damjan (prvič 2001, ponatis Mladinska knjiga 2014 in 2015). Avtentičen je tudi glas Damjana, junaka romana o težavnem mladostniku, ki odločno živi

v spolu, ki ga sam čuti kot svojega. Za svoj spol oziroma identiteto nima definicij, njegov spol je pravzaprav biti Damjan. Ta roman je morda moje najbolj avtonomno delo. Junaku sem pustila govoriti v prvi osebi. Dala sem mu vso svobodo. Velikokrat me sprašujejo, ali je to moja usoda, ali sem jaz v resnici Damjan – moški, ali je to avtobiografsko delo. Roman ni avtobiografski niti avtofikcija, mi je bila pa tematika zelo blizu in poznana. Naj omenim, da je moj alter ego kvečjemu njegova punca Nela, študentka ob delu in aktivistka.

Z Damjanom se jaz kot avtorica in aktivistka pogosto sploh ne strinjam. Občudujem pa njegovo virtuoznost zavajanja samega sebe in drugih. Je idealen Freudov pacient; Freud pravi, da so lažnivci najboljši pacienti, saj skozi laži razkrijejo vso strukturo, ki so jo zgradili. In seveda tudi svoje simptome. Teh ima Damjan veliko.

Je pristen in zoprni junak. Mogoče zelo blizu »pisavi krvi in sperme«, če si smemo sposoditi ta termin iz sodobnih uprizoritvenih umetnosti. Je sporen za vse. Ni aktivist, ni tak drugačnež, kot bi moral biti, ni politično korekten. Je drzen, pogumen in včasih izviren, v marsičem pa povprečen Slovenec, ki ne bo zlahka pogledal čez planke.

On govori s svojim glasom, a ta glas je neugoden, ni lep newagerski glas. Naj omenim, da roman ni bil pisan kot mladinsko delo, očitno pa je postal tudi to. Izbran je bil tudi za projekt Rastem s knjigo, kjer je bil med dijaki in dijakinjami dobro sprejet. Njih Damjanova spolna identiteta ni ovirala, zanimalo jih je, kakšen človek je in zakaj se na druge in okolico odziva tako kot se. Veliko več težav so z vsebino romana imeli učitelji in knjižničarji, saj ga marsikje dijakom sploh niso dali v roke, prav tako so bili odločeni, da lezbične pisateljice že ne bodo vabili na svojo šolo.

V romanu *Tombola ali življenje!* (Mladinska knjiga, 2017) se trmasta najstnica Mija izvije iz prijema starševskih manipulacij in družbenih pričakovanj ter najde svoje pravo mesto med lokalnimi posebnosti. Za svoj poklic si izbere popraviljanje koles. Pisana družba mladih ljudi, med katerimi so samosvoja Mija, Romi, trans fant ..., je postavljena v dogajanje sredi socialističnih sedemdesetih let v Jugoslaviji, torej na razpotje med solidarnostnim komunizmom, ki ga zastopa Mijina mama, in bleščečim kapitalizmom, ki ga zastopa oče.

Roman je bil napisan kot mladinski roman, je pa označen kot crossover literatura, torej je namenjen tako mladim kot odraslim.

Sklep

Ko zatirane_i spregovorijo z avtentičnim glasom, je ta lahko v večinski kulturi tudi konflikten, neprijeten in celo tuj. Ta občutek tujosti pa je gotovo tudi nekaj, kar žene literarno in umetniško ustvarjanje nasploh.

Kot avtorico t. i. literature na margini me večkrat vprašajo, zakaj izbiram like, ki so po večini obstranke_ci. Nasprotno menim, da v moji literaturi ni obstranskih junakov ali junakinj, saj so vedno v središču. Ko jih pišem, so to osrednji liki. Za like in teme, ki so v družbi in književnosti glavnega toka (bili) pogosto spregledani ali negativno zaznamovani, je pomembno, da kot literarne_i junaki_nje spregovorijo s svojim glasom, kar pomeni, da se jih ne objektivizira tako, da se piše »o njih« in se jim le prijazno »daje glas«.

Vprašanje neoliberalizma. Vsak naj bi našel svoj jaz, notranji glas, lastni izraz ... V oglasih se išče kreativne ljudi. Tukaj se velikokrat meri zgolj na istost.

Imejte glas, v katerem se bodo vsi prepoznali. Prav v tem je včasih uspešnost nekaterih trivialnih del, pa tudi ponavljajočih se doktor ali ljubezenskih romanov. Povsod je vse isto in vsakič bralke in bralci prepoznajo sebe na isti, preverjeni način. Skratka, ustaljena identifikacija. Že tu marsikdaj slišimo, da kak bralec ne bo bral homoseksualnih del, ker sam ni tako usmerjen.

Pravica do lastnega glasu. Za konec pričujočega sestavka vrzimo še kost. Ko govorimo o tem, da ima nekdo pravico ali celo dolžnost spregovoriti s svojim glasom, je lahko mišljeno tudi to, da ne more vsak spregovoriti z glasom manjšine ali preprosto z glasom kogarkoli drugega. Kdo lahko torej spregovori s čigavim glasom? Vse bolj se uveljavlja tudi v umetnosti stališče, da naj bi o življenju marginalnih skupin spregovorile i samo pripadnice ki teh manjšin. V bistvu tukaj govorimo predvsem o avtentičnosti izkušenj, ki jih imajo ljudje iz določenih manjšin, saj so te tako rekoč vpisane v njihova telesa. Tako kot so prva avtentična in avtonomna dela o svojem življenju zapisali temnopolti pisatelji in pisateljice v Združenih državah. Predtem je večina njihovih izkušenj bila največkrat napačno reflektirana skozi oči belskih ustvarjalcev in ustvarjalk. V današnjem svetu, kjer se zelo poudarja pravica do avtentične izkušnje in poštene obravnave, se pisanje o ljudeh, katerim kot avtor ica ne pripadaš, lahko razume kot oblika kulturne eksploatacija.

Moj roman *Ime mi je Damjan* ni bil dobro sprejet v transskupnosti na našem prostoru. Roman sem pisala v drugi polovici devetdesetih let, izšel pa je leta 2001 pri tako imenovani specializirani LGBT založbi Škuc-Lambda. Damjana nisem napisala kot tipičnega trans junaka, kajti transspolnost v tistem času pri nas še ni bila uveljavljena tema. Damjan je pravzaprav na križpotju tedanjih identitet: lezbične, moške, pedrske, slovenske, čefurske. Tovrstna fluidnost in nedoločljivost bi dandanes delovala popolnoma drugače in tudi sama se romana o transspolni osebi dandanes ne bi več lotila. Zadnja leta prevladuje tudi močno prepričanje v delu LGBT skupnosti, da naj bi transspolne junaki nje vedno igrale i tudi transspolni junaki nje. Odličen primer tega je s tujejezičnim oskarjem nagrajeni film *Fantastična ženska* (Sebastián Lelio, 2017), kjer je v glavni vlogi transspolne ženske igrala transspolna igralka – seveda je to nalogo opravila odlično in zaradi vsega tega je film dosledna in poštena avtentična pripoved.

Nedvomno je to tema, ki povzroča veliko vznemirjenja in zaskrbljenih pozivov, češ, ali se bo zdaj prepovedovalo avtorjem in avtoricam, da bi pisale i o določenih tematikah. V današnjih časih so take prepovedi zagotovo nemogoče pa tudi nesmiselne. Vsekakor ne gre za to, da bi zapovedovali, kdo se sme posvetiti določenim tematikam, ampak za vprašanje, ki si ga lahko postavi vsak ustvarjalec ali ustvarjalka zgolj sam. Ali sem v svojem ustvarjalnem procesu odgovorna ali odgovoren, tako do svojega dela kakor do obravnavanih tem?